

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-198>

УДК 338.43

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЗОВНІШНІХ РИНКАХ

COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN AGRICULTURAL PRODUCTS IN FOREIGN MARKETS

Кваша Сергій Миколайович

доктор економічних наук, професор, академік,
проректор з науково-педагогічної роботи та розвитку,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7448-0543>

Павленко Олексій Михайлович

кандидат економічних наук, доцент кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9735-2478>

Вакуленко Віталій Леонідович

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7019-1832>

Kvasha Serhii, Pavlenko Oleksiy, Vakulenko Vitalii
National University of Life and Environmental Sciences

Дослідження присвячене вивченню сучасних аспектів конкурентоспроможності української аграрної продукції на зовнішніх ринках. Аграрна продукція є основною експортною продукцією України, тому її ефективне поширення на зовнішні ринки є важливим фактором розвитку економіки держави. Мета дослідження полягала у дослідженні сучасного стану конкурентоспроможності української аграрної продукції на зовнішніх ринках та визначенні основних шляхів її підвищення за сучасних умов повномасштабної війни. У процесі дослідження спершу визначено сутність понять «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність продукції». З'ясовано основні особливості конкурентоспроможності аграрної продукції. Визначено сучасні риси конкурентоспроможності української аграрної продукції на зовнішніх ринках. Підкреслено, що в умовах повномасштабної війни конкурентоспроможність української аграрної продукції знижується, у результаті чого у майбутньому це може негативно вплинути на стан експорту української аграрної продукції на міжнародні ринки. Шляхом проведення SWOT-аналізу з'ясовано сильні та слабкі сторони української аграрної продукції на зовнішніх ринках, визначено можливості та загрози підвищення її конкурентоспроможності у сучасних умовах. Окреслено основні шляхи підвищення конкурентоспроможності української аграрної продукції на міжнародних ринках шляхом підвищення конкурентоспроможності підприємств та продукції в цілому. Отримані результати мають важливе наукове та практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані у процесі подальших досліджень конкурентоспроможності української аграрної продукції. Наведені рекомендації можуть підвищити конкурентоспроможність української аграрної продукції, що позитивно вплине на стан експорту української продукції аграрної сфери на міжнародних ринках.

Ключові слова: аграрна сфера, аграрна продукція, конкурентоспроможність, шляхи підвищення конкурентоспроможності, конкурентоспроможність аграрної продукції.

The research is devoted to the study of current aspects of competitiveness of Ukrainian agricultural products in foreign markets. Agricultural products are the main export products of Ukraine, so their effective distribution to foreign markets is an important factor in the development of the country's economy. The purpose of the study was to investigate the current state of competitiveness of Ukrainian agricultural products in foreign markets and to identify the main ways to improve it in the current conditions of a full-scale war. The study first defines the essence

of the concepts of 'competitiveness' and 'product competitiveness'. The main features of the competitiveness of agricultural products are clarified. The modern features of competitiveness of Ukrainian agricultural products in foreign markets are determined. It is emphasised that in the context of a full-scale war, the competitiveness of Ukrainian agricultural products is declining, which may negatively affect the export of Ukrainian agricultural products to international markets in the future. By conducting a SWOT analysis, the article identifies the strengths and weaknesses of Ukrainian agricultural products in foreign markets, and identifies opportunities and threats to improving their competitiveness in the current environment. The research identifies priority areas to improve the competitiveness of Ukrainian agricultural products on global markets. This is achieved by improving the competitive advantages of both enterprises and their products in general. The results obtained are of significant scientific and applied value, as they create a basis for further research in the field of competitiveness of Ukrainian agricultural products. The practical significance of the work lies in the developed recommendations that can contribute to improving the competitive position of Ukrainian agricultural products. Implementation of these measures will not only strengthen the export potential, but also ensure sustainable growth of Ukrainian enterprises in international markets. Thus, the use of the findings will help strengthen Ukraine's economic position as a leading supplier of high-quality and competitive agricultural products.

Keywords: agricultural sector, agricultural products, competitiveness, ways to increase competitiveness, competitiveness of agricultural products.

Постановка проблеми. Аграрна продукція є одним із основних експортних товарів України: станом на 2023 рік частка аграрної продукції у загальному експорті України склала 62%, що було більшим, ніж 53% у 2022 році. Відповідно, розвиток аграрної галузі для вітчизняної економіки є пріоритетним напрямком як на сьогодні, так і на найближчі роки, оскільки саме ця галузь забезпечує зовнішню орієнтацію економіки держави. Українська аграрна продукція має достатній рівень конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, оскільки Україна посідає лідируючі позиції за експортом багатьох видів зернових культур, соняшника, кукурудзи тощо. Втім, в умовах повномасштабної війни рівень експорту скорочується, оскільки мають місце деякі обмеження для достатнього рівня її виробництва та експорту за кордон. Також на зовнішніх ринках відбувається постійне покращення якості аграрної продукції за рахунок, наприклад, впровадження нових технологій вирощування, більш продуктивних сортів та екологічних практик. Війна стає загрозою для розвитку аграрного сектору, оскільки за сучасних умов немає можливості ефективно впроваджувати інновації. Як наслідок, рівень конкурентоспроможності української аграрної продукції та аграрних підприємств на зовнішніх ринках може погіршитись у зв'язку з негативним впливом повномасштабної війни та її наслідків. Це може спричинити зниження експорту української сільськогосподарської продукції не через війну, а через поразку конкурентам на зовнішніх ринках. Тому виникає потреба у підвищенні конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції на міжнародних зовнішніх ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До дослідження окремих аспектів конкурентоспроможності української аграрної продукції звертались низка вітчизняних науковців. Так, Т. В. Гринько, Т. З. Гвініашвілі та І. С. Гамерська провели дослідження особливостей управління конкурентоспроможністю сільськогосподарської продукції в умовах європейської інтеграції України, визначивши шляхи вдосконалення управління конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції в умовах євроінтеграції України [1]. Н. І. Строченко та О. М. Ковальова дослідили сутність та напрями зміцності конкурентоспроможності аграрних підприємств на прикладі внутрішнього ринку [2]. О. Б. Сливінська та О. В. Бондар розглянули особливості конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції [3]. Н. М. Попадинець, у свою чергу, визначив основні особливості конкурентоспроможності продукції аграрного сектору на внутрішньому і зовнішньому ринках [4]. Водночас, питання конкурентоспроможності української аграрної продукції на зовнішніх ринках, особливо за сучасних умов, вивчене недостатньо, тому потребує більш детального дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану конкурентоспроможності української аграрної продукції на зовнішніх ринках та визначенні основних шляхів її підвищення за сучасних умов повномасштабної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. З наукової точки зору конкурентоспроможність визначають як основну характеристику підприємства чи певного виду продукції з точки зору їх виживання у конкурентному середовищі. Також вона є здатністю суб'єкта підприємницької діяльності зберігати

свої позиції та підвищувати власну життєдіяльність. Це міра успішності як окремого суб'єкта господарювання, так і фактор впливу на економічний бренд країни, що впливає на рівень її доходу та загалом рівень добробуту, тому потребує постійного вдосконалення. Конкурентоспроможність продукції можна визначити як здатність певної продукції бути найбільш привабливою для покупців порівняно з виробами-конкурентами, які мають аналогічний вид та призначення, що забезпечується за рахунок кращої відповідності якісних та вартісних характеристик певному ринку та оцінкам споживачів.

Конкурентоспроможність аграрної продукції, згідно з цим, є такою сукупністю її властивостей, що відбиває міру задоволення потреби споживачів проти аналогічної продукції, яка представлена на ринку. Така продукція може витримувати високу конкуренцію на ринку, маючи для цього вагомі переваги порівняно з іншими виробниками [5]. Залежно від того, наскільки аграрна продукція є конкурентоспроможною, може збільшуватись або зменшуватись попит на неї на зовнішніх ринках. Продукція у такому випадку може бути конкурентоспроможною, якщо її якісні характеристики, а також вартість є більш привабливими для споживачів, ніж аналогічна продукція конкурентів. Українську аграрну продукцію справді можна вважати конкурентоспроможною. Важливими аспектами у даному випадку є наступні:

- Україна є лідером за експортом аграрної продукції у світі;
- вартість української аграрної продукції є меншою, ніж у конкурентів;
- Україна вже має сформований бренд країни, яка спеціалізується на виробництві такої продукції, тому її якість є високою, що робить її більш привабливою для споживачів;
- Україна має розвинену логістичну мережу та зручні шляхи для експорту аграрної продукції в різні країни світу;
- українські компанії, що вирощують аграрну продукцію, також мають позитивну репутацію на зовнішніх ринках, що позитивно впливає на їх конкурентоспроможність.

Відповідно, довоєнний рівень конкурентоспроможності аграрної продукції України був високим: Україна стабільно експортувала велику кількість аграрної продукції, а обсяг експорту залежав радше не від попиту на продукцію за кордоном, а від погодних умов її вирощування в державі та обсягу зібраного

врожаю. Слід зазначити основні особливості зовнішньоекономічної діяльності України під час повномасштабної війни, визначити основні проблеми, з якими стикається Україна, та основні способи їх вирішення, до яких наразі вдається держава [6]. Серед позитивних аспектів конкурентоспроможності української аграрної продукції на міжнародних ринках в нинішніх умовах варто зазначити:

- високі обсяги виробництва за усіма видами сільськогосподарських культур, які перевищили у 1,5 рази та більше потреби внутрішнього ринку, створивши достатню кількість продукції, яка потенційно може бути експортована;

- вдалося збільшити експорт продукції тваринництва на 9% порівняно з 2021 роком та повністю задовольнити потреби внутрішніх споживачів;

- Присутність української аграрної продукції на зовнішніх ринках збуту збільшилась завдяки впровадженню «заходів щодо лібералізації торгівлі з країнами ЄС та узгодження з іноземними партнерами міжнародних ветеринарних сертифікатів на експорт продукції тваринного походження».

Попри це, як зазначають Т. В. Гринько, Т. З. Гвініашвілі та І. С. Гамерська, рівень конкурентоспроможності української аграрної продукції на європейських ринках є недостатнім, хоча саме цей ринок сьогодні може стати основним її споживачем. Причини цього є наступними [1; 5]:

- порівняно низький рівень якості аграрної продукції;
- невідповідність якості української продукції стандартам ЄС;
- спрощення виробничих процесів у зв'язку з намаганням зменшити витрати, внаслідок чого якість продукції знижується;
- недостатній рівень розвитку інфраструктури агропромислового комплексу та її негативний стан внаслідок повномасштабної війни та обстрілів зокрема;
- руйнування традиційних логістичних маршрутів збуту аграрної продукції, через що збільшується її вартість для споживачів;
- недостатнє впровадження інновацій у процес вирощування аграрної продукції, у тому числі і екологічних інновацій, які мають важливе значення на зовнішніх ринках.

У загальному, сучасний стан конкурентоспроможності української аграрної продукції на зовнішніх ринках представимо за допомогою SWOT-аналізу (Таблиця 1).

Таблиця 1

SWOT-аналіз конкурентоспроможності української аграрної продукції

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • Високий рівень обсягів виробництва • Постійно високий рівень експорту • Значний рівень попиту на зовнішніх ринках • Сформованість позитивної репутації серед споживачів • Високий рівень родючості українських земель • Значний досвід у розвитку аграрного сектору 	<ul style="list-style-type: none"> • Порівняно низька якість • Низька якість агропромислової інфраструктури • Руйнування інфраструктури внаслідок війни • Зниження якості продукції внаслідок намагання зменшити витрати на її вирощування
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • Впровадження інновацій • Вдосконалення законодавства з метою впровадження європейських стандартів • Впровадження екологічних практик та сталого виробництва • Використання більш якісних та продуктивних сортів • Вирощування нових видів продукції, які мають високий попит на ринку 	<ul style="list-style-type: none"> • Продовження повномасштабної війни та її негативний вплив на якість продукції • Порушення логістичних шляхів, які останнім часом вдалося налагодити • Підвищення вартості виробництва внаслідок економічної кризи в державі, у результаті чого продукція може коштувати більше, ніж у конкурентів • Неможливість впровадити інновації через брак фінансів.

Джерело: сформоване авторами

Для того, щоб забезпечити високий рівень конкурентоспроможності українських аграрних підприємств та їх продукції на міжнародних ринках, важливо врахувати наступні фактори [7; 8]:

– розуміння ринку: необхідно вивчати ринок та конкурентів, аналізувати потреби та очікування споживачів, щоб розробляти продукти та послуги, які задовольняють їх потреби;

– інновації: варто інвестувати в дослідження та розвиток, щоб розробляти нові продукти та послуги, які відповідають потребам ринку;

– висока якість продуктів та послуг: підприємство повинно забезпечувати високу якість продуктів та послуг, щоб задовольняти потреби споживачів та зберігати свої позиції на ринку;

– ефективність виробництва: підприємство повинно забезпечувати ефективне виробництво, зменшувати витрати та підвищувати продуктивність, щоб збільшити свою прибутковність;

– маркетинг та реклама: необхідно забезпечувати ефективну маркетингову стратегію та рекламну кампанію, щоб привернути увагу клієнтів та збільшити продажі;

– кадри та управління персоналом: важливо мати ефективну систему управління персоналом та залучати талановитих співробітників, які допоможуть підприємству розвиватись та забезпечувати його конкурентоспроможність;

– фінансова стійкість: підприємство повинно мати стабільні фінансові показники та здатність до реагування на зміни в економічному середовищі, щоб забезпечувати свою стійкість та розвиток;

– технологічна готовність: залежно від галузі, технологічна готовність може бути ключовим фактором для забезпечення конкурентоспроможності. Окрім цього, для того, аби підвищити конкурентоспроможність, підприємство має обов'язково використовувати різноманітні сучасні технології і інструменти, які допоможуть покращити продуктивність та ефективність компанії.

За даних умов вітчизняним аграрним компаніям вдасться забезпечити високий рівень конкурентоспроможності власної продукції. Крім того, задля підвищення конкурентоспроможності української аграрної продукції, важливо здійснити наступне [9]:

– впровадити інноваційні технології вирощування аграрної продукції;

– використовувати більш якісні ресурси та матеріали: насіння, добрива, речовини для обробки рослин, які не шкодять довкіллю та відповідають сучасним екологічним принципам;

– підвищити рівень державних інвестицій у розвиток аграрного сектору та забезпечити збільшення привабливості аграрних підприємств для приватних інвесторів, що забезпечить їх необхідними можливостями для підвищення якості виробленої продукції;

– забезпечити інтеграцію українського законодавства, що регулює розвиток аграрного сектору, з європейським, насамперед у контексті стандартів якості вирощування продукції та аграрної продукції безпосередньо;

– впровадити екологічні стандарти вирощування аграрної продукції, що зробить її більш привабливою для європейських споживачів, які за сучасних умов є одним із пріоритетних ринків для української аграрної продукції.

Наведені кроки зможуть допомогти підвищити конкурентоспроможність української аграрної продукції, що позитивно впливатиме на розвиток аграрного сектору, а також забезпечення продовольчої безпеки як на національному, так і на глобальному рівнях [10].

Висновки. Отже, згідно з проведеним аналізом можна сказати, що конкурентоспроможність аграрної продукції України є сукупністю її якостей, які визначають перевагу продукції порівняно з конкурентами серед споживачів, завдяки чому вони надають перевагу саме українській продукції. На зовнішніх ринках підвищення конкурентоспроможності української продукції є вирішальним фактором розвитку української економіки. В умовах повномасштабної війни конкурентоспроможність аграрної продукції знижується, причиною чого є різні фактори. Для її підвищення доречно втілити наведені у дослідженні заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності підприємств та аграрної продукції, що забезпечить їх успішність на зовнішніх ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гринько Т. В., Гвініашвілі Т. З., Гамерська І. С. Управління конкурентоспроможністю сільськогосподарської продукції в умовах європейської інтеграції України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56.
2. Строченко Н. І. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: сутність та напрямки зміцнення. *Таврійський науковий вісник*. 2024. № 19. С. 114–121.
3. Сливінська О. Б., Боднар О. В. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 3 (14). С. 96–99.
4. Попадинець Н. М. Конкурентоспроможність продукції аграрного сектору на внутрішньому та зовнішньому ринках. URL: <https://ird.gov.ua/irds/molvch20150261330.pdf>
5. Бурачек І. В., Біленчук О. О. Конкурентоспроможність продукції підприємств: сутність, методи оцінки та зарубіжний досвід управління. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 14. С. 288–293.
6. Кваша С., Павленко О., Вакуленко В. Наукові засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності в контексті міжнародних відносин України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61 URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3713>
7. Сітковська А. О. Фактори зростання конкурентоспроможності підприємств в аграрному секторі економіки. *Ефективна економіка*. 2012. № 10.
8. Пальонка О. Ю. Позичування українських підприємств на зовнішніх ринках зерна. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2017. № 4. С. 121–126.
9. Волкова Н., Мехтієв Р., Попадін Є. Ключові аспекти конкурентоспроможності та якості продукції аграрних підприємств в умовах воєнної агресії. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54.
10. Кваша С. М., Вакуленко В. Л. Теоретичні основи продовольчої безпеки в умовах сьогодення. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2023. Вип. 4 (87). С. 419–428.

REFERENCES:

1. Hrynko T. V., Hviniasvili T. Z. & Hamerska I. S. (2023). Upravlinnia konkurentospromozhnistiu silskohospodarskoi produktsii v umovakh yevropeiskoi intehtratsii Ukrainy [Managing the competitiveness of agricultural products in the context of Ukraines European integration]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 56
2. Strochenko N. I. (2024). Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv: sutnist ta napriamky zmitsnennia [Competitiveness of agricultural enterprises: essence and directions of strengthening]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk - Tavrian Scientific Bulletin*, vol. 19, pp. 114–121.

3. Slyvinska O. B. & Bodnar O. V. (2019). Konkurentospromozhnist silskohospodarskoi produktsii [Competitiveness of agricultural products]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk – Priazovsky Economic Bulletin*, vol. 3 (14), pp. 96–99.
4. Popadynets N. M. (2015). Konkurentospromozhnist produktsii ahrarnoho sektoru na vnutrishnomu ta zovnishnomu rynkakh [Competitiveness of agricultural products on domestic and foreign markets]. Available at: <https://ird.gov.ua/irds/molvch20150261330.pdf> (accessed November 16, 2024)
5. Burachek I. V. & Bilenchuk O. O. (2016). Konkurentospromozhnist produktsii pidprijemstv: sutnist, metody otsinky ta zarubizhnyi dosvid upravlinnia [Competitiveness of Enterprise Products: Essence, Assessment Methods and Foreign Management Experience]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic issues*, vol. 14, pp. 288–293.
6. Kvasha S., Pavlenko O., Vakulenko V. (2024) Naukovi zasady pozvitku zovnishnyoekonomichnoi diyalnosti v konteksti mizhnarodnih vidnosin Ukrainiv umovah voennogo stanu [Scientific basis for the development of foreign economic activity in the context of international relations in Ukraine under martial law]. *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and society], vol. 61 Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3713>
7. Sitkovska A. O. (2012). Faktory zrostannia konkurentospromozhnosti pidprijemstv v ahrarnomu sektori ekonomiky [Factors of growth of competitiveness of enterprises in the agricultural sector of the economy]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, vol. 10.
8. Palonka O. Yu. (2017). Pozytiiuvannia ukrainskykh pidprijemstv na zovnishnikh rynkakh zerna [Positioning of Ukrainian enterprises on foreign grain markets]. *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii – Bulletin of Poltava State Agrarian Academy*, vol. 4, pp. 121–126.
9. Volkova N., Mekhtiiiev R. & Popadin Ye. (2023). Kliuchovi aspekty konkurentospromozhnosti ta yakosti produktsii ahrarnykh pidprijemstv v umovah voiennoi ahresii [Key aspects of competitiveness and product quality of agricultural enterprises in the context of military aggression]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 54.
10. Kvasha S. M., Vakulenko V. L. (2023) Teoretichni osnovi prodovolchoi bezpeki v umovah syogodennya [Theoretical foundations of food security in today's conditions]. *Visnik Khersonskogo natsionalnogo tehnicnogo universitetu – Bulletin of Kherson National Technical University*, vol. 4 (87), pp. 419–428.